

Факультет юридичний
Кафедра конституційного, міжнародного і кримінального права

СИЛАБУС

навчальної дисципліни «Конституційне право. Порівняльне конституційне право»

Кількість кредитів ЄКТС	8 кредитів ЄКТС
Період викладання	1, 2 семестри
Рівень вищої освіти	Перший
Спеціальність	081 Право (081 Law)
Освітня програма	081 Право (081 Law)
Викладач(і)	Деркач Елла Михайлівна, д.ю.н., професор
Профайл викладача(ів)	http://rang.donnu.edu.ua/?pg=kt&nu=123#search
Доступ до матеріалів курсу	Портал юридичного факультету ДонНУ імені Василя Стуса https://dnu.sharepoint.com/portals/law/denne/SitePages/Домашня%20сторінка.aspx?RootFolder=%2Fportals%2Flaw%2Fdenne%2FShared%20Documents%2F1%20Курс%2FКонституційне%20право%20України&FolderCTID=0x0120009FA93BA30B1544408BBD1F11D8E705B5&View=%7BE3F09545-21F3-42BC-B138-CEB824434F78%7D
Контактна інформація	derkach@donnu.edu.ua

Анотація:

Навчальна дисципліна **«Конституційне право. Порівняльне конституційне право»** сприяє формуванню у здобувачів освіти глибоких теоретичних і практичних знань з подальшим їх використанням в своїй професійній діяльності.

Теоретичні знання і практичні уміння з представленого курсу є складовою частиною професійних знань і умінь фахівця-правознавця.

Курс дає можливість вивчення теоретичних основ теорії конституції, конституціоналізму та конституційного права іноземних держав у порівняльно-правовій перспективі; надавати характеристику основним видам конституцій як наріжного елемента функціонування правової системи держави; ознайомлення здобувачів із змістом та системою правового становища особи в Україні та зарубіжних державах, із змістом конституційно-правового правового регулювання інституту державної влади в Україні та іноземних державах, конституційно-правовою системою організації та здійснення державної влади в Україні та зарубіжних країнах; формування практичних навиків у здобувачів

щодо застосування методології порівняльного правознавства на підставі вирішення конкретних практичних завдань щодо аналізу конституційних положень законодавства України та зарубіжних країн.

Метою вивчення навчальної дисципліни є:

формування аналітичних знань та практичних умінь щодо узагальнення державно-правової теорії та практики конституційного будівництва в Україні та у державах світу з використанням відповідної методології порівняльного правознавства.

За результатами вивчення дисципліни слід очікувати такі:

Загальні компетентності (ЗК):

1. Здатність бути критичним і самокритичним, діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
2. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати загальнолюдські, європейські цінності, принцип верховенства права.

Спеціальні компетентності (СК):

1. Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини.
2. Вміння надавати юридичні висновки й консультації з питань міжнародного (економічного) права, національного права України та інших держав; визначати юридичні ризики тих або інших зовнішньополітичних або зовнішньоекономічних рішень, обирати шляхи їхньої мінімізації.

Результати навчання(РН):

1. Вільно спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію.
2. На високому професійному рівні брати участь у фахових дискусіях із міжнародно-правових і загально-юридичних питань; поважати опонентів і їхню точку зору.
3. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів у різних правових ситуаціях.

Організація та оцінювання навчання визначена «Порядком оцінювання знань здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» та «Положенням про організацію освітньої діяльності у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса».

Критерії оцінювання знань здобувачів:

- є орієнтиром для викладачів і здобувачів в їх партнерських взаємовідносинах як учасників освітнього процесу;
- вчасно оприлюднюються та доводяться до кожного здобувача вищої освіти на першому навчальному занятті чи перед тижнем практичної підготовки;
- слугують орієнтиром для здобувача вищої освіти під час виконання завдань і є обов'язковими для викладача під час оцінювання;

- спрямовані на мінімізацію суб'єктивного чиннику під час оцінювання;
- є інструментом виявлення рівня підготовки здобувача вищої освіти всіх форм навчання і рівнів освіти відповідно заявлених в освітній програмі і силабусі результатів навчання.

Форми поточних і підсумкових контролів – усного та письмового опитування, дебати, робота в групах, тестування, презентації, розв'язання практичних завдань, задач, ситуацій, модульні контрольні роботи.

Опитування (усне/письмове) є інструментом оцінювання динаміки набутих результатів навчання, оцінювання знання термінології, фактів, понять, теорій, концепцій, розуміння, пояснення і сприймання інформації, вміння передати набуті знання своїми словами, висловлюватися з відповідної теми коротко чи розширено із аргументацією власної позиції. У процесі перевірки набутих знань застосовується індивідуальне або фронтальне усне опитування. Індивідуальне опитування застосовують для оцінки здатності здобувача критично мислити, визначати проблему, аналізувати та оцінювати ситуацію, подію, інформацію тощо, формулювати альтернативні варіанти управлінських рішень, робити прогнози, обґрунтовувати власну позицію тощо. Мета усного опитування – оцінити рівень розвитку набутих знань та умінь здобувачів вищої освіти, закріпити і узагальнити вивчений матеріал відповідно до визначених в навчальній дисципліні результатів навчання та компетентностей

Дебати – це чітко структурований і спеціально організований публічний обмін думками по актуальних темах, метою яких є: прояснити позиції кожного з опонентів з гострих і неоднозначних питань, що хвилюють слухачів; перевірити, наскільки кожен з опонентів розуміється на обговорюваних питаннях; з'ясувати, чи є у учасників дебатів способи і реалістичні підходи до рішення актуальних для слухачів проблем.

Тестування є інструментом оцінювання результатів навчання з дисципліни і спрямоване на такі типи результатів опанування освітньої програми як знання, розуміння, застосування, вміння аналізувати, надавати оцінку, синтезувати і створювати нові знання і продукти відповідно до рівня і ступеню освіти. Мета тестування – оцінити рівень знань та умінь здобувачів вищої освіти, проаналізувати результати в частині їх відповідності до очікуваного переліку зазначених в ОП результатів навчання та компетентностей, визнати рівень засвоєння і опанування кожним здобувачем.

Презентація – це ефективний та універсальний формат донесення інформації, який являє собою набір слайдів та спеціальних ефектів (слайд-шоу), текстовий вміст презентації, замітки доповідача, а також роздавальний матеріал для аудиторії, що зберігаються в одному файлі.

Мета рішення задач/ситуацій – обробляти інформацію, застосовувати знання при розв'язуванні задач, практичних ситуацій із застосуванням методичного інструментарію, демонструвати критичне, аналітичне та логічне мислення, здійснювати комунікації, працювати автономно та/або в команді.

Залік (підсумковий контроль 1 семестру) виставляється здобувачеві вищої освіти на підставі його поточної академічної успішності. Іспит (одна з форм підсумкового контролю 2 семестру) не є обов'язковою формою підсумкового контролю через можливість здобувачів отримати 100 балів протягом семестру

сумарно за всі види індивідуальних, практичних завдань та альтернативних форм підсумкового контролю. Максимальна кількість балів за іспит – 40 балів.

Загальна сума балів у 1-му семестрі формується з балів, що здобувач вищої освіти отримав на практичних заняттях, за виконання усіх видів самостійної роботи та модульному контролю, а саме:

- організаційно-навчальна робота в аудиторії – 60 балів,
- модульна контрольна робота 1 – 20 балів,
- самостійна робота – 20 балів.

Загальна сума балів у 2-му семестрі формується з балів, що здобувач вищої освіти отримав на практичних заняттях, за виконання усіх видів самостійної роботи здобувача вищої освіти, на модульному контролі та підсумковому контролі, а саме:

- організаційно-навчальна робота в аудиторії – 40 балів,
- самостійна робота – 10 балів,
- модульна контрольна робота 2 – 10 балів,
- підсумковий контроль – 40 балів.

Критерії оцінювання:

Повне виконання завдання по темі означає виконання усіх завдань, що були надані до виконання за передбаченими формами робіт. Виконання завдань не в повному обсязі зменшує оцінки пропорційно до їх кількості з округленням на користь здобувача.

Оцінки за виконані завдання не зараховується у випадку відходу здобувачів від норм академічної доброчесності (в тому числі несамотійного виконання завдань, відсутності посилань на джерела інформації, різні види плагіату, вміщення недостовірної інформації, недотримання норм законодавства про авторське право та суміжні права).

Здобувач вищої освіти, який не пройшов будь-який з видів контролю або не виконав з поважних причин будь-який вид робіт має право виконати їх в часи індивідуальних консультацій викладача за графіком кафедри.

Таким чином, сума балів формується з балів, що отримав здобувач на практичних заняттях, за виконання усіх видів самостійної та вирішення модульної контрольної роботи.

Розподіл балів, які присвоюються студентам у першому семестрі, з дисципліни «Конституційне право України» здійснюється наступним чином:

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ (МАХ 60 БАЛІВ) ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1								Загальна кількість балів
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	СРС	МКР 1	
10	10	10	10	10	10	20	20	100

Поточний контроль знань здобувачів освіти оцінюється із врахуванням:

- систематичності й активності здобувача вищої освіти на практичних заняттях по кожній темі дисципліни;
- виконання завдань для самостійної роботи;
- виконання модульної контрольної роботи (наприкінці змістовного модуля 1).

Організаційно-навчальна робота здобувачів вищої освіти в аудиторії оцінюватися з урахуванням участі в практичних заняттях (виступи, доповнення, доповіді). *Оцінка роботи на кожному занятті може складати 4 - 0 (незадовільно) балів:*

10-8 бали виставляється здобувачу вищої освіти, що показав всебічні та глибокі знання передбаченого програмою матеріалу, нормативних актів, додаткової літератури, рекомендованої програмою курсу, що проявив творчі здібності в розумінні, викладенні та використанні програмного матеріалу.

7-5 балів виставляється здобувачу вищої освіти, що показав повне знання передбаченого програмою матеріалу, що засвоїв основну літературу, рекомендовану програмою курсу, що виявив стабільний характер знань і здібності до їх самостійного заповнення та оновлення в ході практичної діяльності.

4-2 бали виставляється здобувачу вищої освіти який показав знання основного матеріалу в обсязі навчальної програми, знайомий з основною літературою, яка передбачена програмою курсу, однак, допустив неточності у відповіді на занятті (неточність формулювань окремих понять, поверхневе знання питань практичного заняття або контрольних питань). Ця оцінка виставляється і в випадку недостатньо аргументованого викладу матеріалу, за відсутності чітких і послідовних відповідей.

1-0 балів виставляється здобувачу вищої освіти, який виявив істотні прогалини у знанні основного програмного матеріалу, що виражається у незнанні основних понять та положень навчального курсу, в невмінні пов'язати теоретичний матеріал з прикладами з чинного законодавства, юридичної практики, що свідчить про невідповідність здобувача до професійної діяльності за спеціальністю 081 «Право».

Самостійна робота (СР) – це форма організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються здобувачем вищої освіти під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Вона є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом під час позааудиторної навчальної роботи.

СР у першому семестрі здійснюється у формі:

- підготовки глосарія (термінологічного словника) з кожної теми (не менше 10 термінів) з обов'язковим посиланням на використане джерело (нормативно-правовий акт, словник, підручник і т.і.) (максимально 10 балів);
- складання бібліографії з кожної теми (10-15 джерел), яка повинна містити посилання на джерела, зокрема, адреси сайтів у мережі Інтернет, чинні нормативно-правові акти, рішення КСУ, сучасну наукову, початкову літературу та періодичні видання (за останні 3 роки) (максимально 10 балів);
- складання структурно-логічних схем та таблиць по усім темам дисципліни (максимально 5 балів);

- підготовка тестових завдань за умови 10 тестових завдань з кожної теми дисципліни: кожен тест має містити 4 варіанта відповідей, тільки одна із яких є правильною, із вказівкою на вірну відповідь (максимально 10 балів);

- підготовка презентації по усім темам дисципліни (максимально 20 балів).

Здобувач освіти має можливість комбінувати декілька форм підсумкового контролю для отримання максимальної оцінки в 20 балів.

Розподіл балів, які присвоюються студентам у другому семестрі, з дисципліни «Конституційне право України» здійснюється наступним чином

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ (МАХ 60 БАЛІВ) ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2														Підсумковий контроль
Тема 7	Тема 8	Тема 9	Тема 10	Тема 11	Тема 12	Тема 13	Тема 14	Тема 15	Тема 16	Тема 17	Тема 18	СРС	МКР 2	
4	4	4	3	3	3	4	3	2	4	4	2	10	10	40

Організаційно-навчальна робота здобувачів вищої освіти в аудиторії оцінюватися з урахуванням участі в практичних заняттях (виступи, доповнення, доповіді). *Оцінка роботи на кожному занятті може складати 4 - 0 (незадовільно) балів:*

4 бали виставляється здобувачу вищої освіти, що показав всебічні та глибокі знання передбаченого програмою матеріалу, нормативних актів, додаткової літератури, рекомендованої програмою курсу, що проявив творчі здібності в розумінні, викладенні та використанні програмного матеріалу.

3 бали виставляється здобувачу вищої освіти, що показав повне знання передбаченого програмою матеріалу, що засвоїв основну літературу, рекомендовану програмою курсу, що виявив стабільний характер знань і здібності до їх самостійного заповнення та оновлення в ході практичної діяльності.

2 бали виставляється здобувачу вищої освіти який показав знання основного матеріалу в обсязі навчальної програми, знайомий з основною літературою, яка передбачена програмою курсу, однак, допустив неточності у відповіді на занятті (неточність формулювань окремих понять, поверхнєве знання питань практичного заняття або контрольних питань). Ця оцінка виставляється і в випадку недостатньо аргументованого викладу матеріалу, за відсутності чітких і послідовних відповідей.

1-0 балів виставляється здобувачу вищої освіти, який виявив істотні прогалини у знанні основного програмного матеріалу, що виражається у незнанні основних понять та положень навчального курсу, в невмінні пов'язати теоретичний матеріал з прикладами з чинного законодавства, юридичної практики, що свідчить про невідповідність здобувача до професійної діяльності за спеціальністю 081 «Право».

СР у другому семестрі здійснюється у формі:

1) пошуково-аналітичної роботи, а саме роботи з інформаційним ресурсом мережі Інтернет – офіційним сайтом Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Конституційного суду України. Мета виконання СР – дослідити діяльність відповідного органу на практиці. Робота з

офіційним сайтом відповідного органу повинна здійснюватися шляхом дослідження його діяльності.

СР виконується здобувачами освіти у підгрупах (не більше 3-х осіб). Розподіл на підгрупи здійснюється здобувачами вищої освіти самостійно за власним бажанням або координатором, обраним з числа здобувачів освіти академічної групи.

Кожна підгрупа як результат роботи оформлює один реферат, який повинен містити наступні складові:

- вступ (де повинне міститися обґрунтування актуальності обраного напрямку; мета і завдання дослідження);

- основна частина - розділи:

1. Правова основа діяльності.

2. Компетенція.

3. Сучасний стан та показники діяльності.

- висновки (в яких повинні міститися висновки по кожному розділу і узагальнений висновок в цілому по напрямку дослідження з обов'язковою вказівкою проблем і шляхів їх вирішення).

Вимоги до оформлення реферату: шрифт Times New Roman 14, одинарний інтервал, поля: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм. Обсяг – не більше 10 сторінок. Кожна структурна частина роботи повинна починатися з нової сторінки. На титульному аркуші, окрім загальнообов'язкових формулювань, повинні бути вказані: тематика дослідження; ПІБ студентів, які виконували дану роботу (напроти кожного студента слід вказати вид виконаної ним роботи).

Етапи та терміни виконання реферату обговорюються здобувачами освіти з викладачем.

Критерії оцінювання СР:

- вступ – 1 бал;

- основна частина - кожен розділ по 1 балу;

- висновки – 2 бали;

- оформлення – 1 бал.

Максимальний бал за виконання СР – 5 балів.

- 2) підготовки юридичних квестів/ділової гри за тематикою дисципліни (щонайменше з двох тем) - максимально 10 балів;

- 3) підготовки комп'ютерної презентації по усім темам дисципліни (максимально 15 балів).

- 4) складання структурно-логічних схем та таблиць по усім темам дисципліни (максимально 10 балів);

- 5) підготовки тестових завдань за умови 10 тестових завдань з кожної теми дисципліни: кожен тест має містити 4 варіанта відповідей, тільки одна із яких є правильною, із вказівкою на вірну відповідь (максимально 10 балів);

- 6) складання бібліографії з кожної теми (10-15 джерел), яка повинна містити посилання на джерела, зокрема, адреси сайтів у мережі Інтернет, чинні

нормативно-правові акти, рішення КСУ, сучасну наукову, начальну літературу та періодичні видання (за останні 3 роки) (максимально 10 балів);

Здобувач вищої освіти має можливість комбінувати декілька форм підсумкового контролю для отримання максимальної оцінки в 20 балів.

Підсумковий контроль може мати наступні форми (на вибір здобувачів вищої освіти з погодження викладача):

- 1) іспит в усній формі (екзаменаційний білет містить 3 теоретичних питання, перші два питання оцінюються в 15 балів кожне, а третє питання – в 10 балів) - максимально 40 балів;
- 2) призове місце на всеукраїнському конкурсі наукових робіт за тематикою дисципліни (максимально 40 балів);
- 3) призове місце на всеукраїнських/міжнародних змаганнях за тематикою дисципліни (максимально 40 балів);
- 4) складання ситуаційних задач та тестових завдань за умови по 5 задач та 10 тестових завдань по кожній темі дисципліни (максимально 20 балів);
- 5) підготовка та опублікування тез доповіді на науково-практичну конференцію (всеукраїнську чи міжнародну) за тематикою дисципліни (максимально 10 балів).

Організація навчання за дисципліною відбувається в наступних форматах:

- 1) аудиторні заняття (лекції, практичні заняття, модульні контрольні роботи);
- 2) самостійна робота здобувача під керівництвом викладача у формах, передбачених робочою програмою дисципліни для СР відповідно до кожного семестру.

Аудиторні заняття реалізуються відповідно до наступного календарного плану викладання дисципліни, конкретні дати відповідають розкладу занять і графіку навчального процесу.

Календарний план викладання дисципліни «Конституційне право України»

Тиждень/ дата/ години	Тема	Форма проведення заняття	Завдання (матеріали до практичних занять, збірник задач містяться на порталі юридичного факультету у папці дисципліни)	Термін виконання (дата і час)	Мах кількість балів
ПЕРШИЙ СЕМЕСТР					
Змістовний модуль 1 (60 балів) + СР (20 балів) + МКР 1 (20 балів)					
1 тиждень, 2 години	Тема 1. Конституційне право. Порівняльне конституційне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна	Лекція	Визначити поняття, предмет, метод, принципи конституційного права та порівняльного конституційного права	1 тиждень	
2 тиждень, 2 години	Тема 1. Конституційне право. Порівняльне конституційне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна	Лекція	Інститути та норми права, особливості їх змісту і структури – визначити на підставі норм Конституції . Проаналізувати джерела конституційного права України та зарубіжних країн, їх види та систему. Конституційно-правові відносини: поняття та склад; об'єкти конституційно-правових відносин; юридичні факти в конституційно-правових відносинах - визначити на підставі норм Конституції.	2 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до теми 1	2 тиждень	10
3 тиждень, 2 години	Тема 2. Теорія Конституції та сучасні конституційні моделі	Лекція	Поняття та юридична природа конституцій. Основні етапи конституційного розвитку сучасних держав, їх особливості та відмінності. Сутність, зміст Конституції. Конституційні норми, їх види. Статті розділу 1 Конституції України для ознайомлення до лекції.	3 тиждень	

4 тиждень, 2 години	Тема 2. Теорія Конституції та сучасні конституційні моделі.	Лекція	Конституційні принципи. Властивості Конституції. Конституція - політичний документ. Конституція - ідеологічний документ. Структура Конституції. Види Конституцій. Порядок прийняття і внесення змін до Конституції. Способи прийняття Конституції. Процедура прийняття Конституції. Термін дії Конституції. Статті розділів 1, 13 Конституції України для ознайомлення до лекції; Рішення Конституційного суду України від 09.06.1998 № 8-рп/98 (справа щодо внесення змін до Конституції України), Рішення Конституційного суду України від 30.09.2010 № 20-рп/2010 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). Ознайомитись з Постановою № 9 Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»	4 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 2, задачі за вказівками викладача	4 тиждень	10
5 тиждень, 2 години	Тема 3 Охорона та захист Конституції	Лекція	Конституційно-правова відповідальність. Статті розділу 1 Конституції України для ознайомлення до лекції: Статті Конституції України щодо конституційної відповідальності	5 тиждень	

6 тиждень, 2 години	Тема 3 Охорона та захист Конституції	Лекція	Ознайомитись з нормами законів про воєнний стан та надзвичайний стан	6 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 3; задачі за вказівками викладача	6 тиждень	10
7 тиждень 2 години	Тема 4 Конституційне визначення форми держави.	Лекція	Поняття форми держави. Полікратична форма держави. Монократична форма держави. Сегментарна форма держави. Форми правління в зарубіжних країнах. Види форм правління. Поняття та основні ознаки монархії. Абсолютна та обмежена монархія. Виборна монархія. Теократична монархія. Поняття та основні ознаки республіки. Види республіканських форм правління у зарубіжних країнах. Президентська республіка. Парламентська республіка. Змішана республіка. Ознайомлення з розділом 1 Конституції України;	7 тиждень	
8 тиждень, 2 години	Тема 4 Конституційне визначення форми держави.	Лекція	Форми державного устрою в зарубіжних країнах. Проста та складна форми державного устрою. Унітарна держава: поняття та основні ознаки. Централізована унітарна держава. Децентралізована унітарна держава. Відносно централізована унітарна держава. Адміністративно-територіальний поділ. Види автономій. Правовий статус автономій. Поняття та основні ознаки федерації. Види федерацій. Ознайомлення зі змістом законів «Про Державний Гімн України», «Про правонаступництво України», Актом проголошення незалежності України Декларацією про державний суверенітет України,	8 тиждень	

8 тиждень, 2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 4; задачі за вказівками викладача	8 тиждень	10
9 тиждень 2 години	Тема 5 Основи конституційного ладу	лекція	Принципи конституційного ладу, їх закріплення в основному законі і розвиток у поточному законодавстві. Ознайомлення із Законами, які регулюють конституційні засади економічної системи, культурної і мовної політики. Конституційні питання регулювання статусу власності. Ознайомлення з розділом 1 Конституції України;	9 тиждень	
10 тиждень 2 години	Тема 5 Основи конституційного ладу	лекція	Ознайомлення зі змістом законів «Про Державний Гімн України», «Про правонаступництво України», Актом проголошення незалежності України Декларацією про державний суверенітет України,	10 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 5; задачі за вказівками викладача	10 тиждень	10
11 тиждень, 2 години	Тема 6. Конституційно- правовий статус людини і громадянина	Лекція	Моделі правового статусу особи. Елементи правового статусу людини і громадянина. Зародження ідеї прав людини. Закріплення правового статусу особи. Поняття «права людини» і «права громадянина» та їх співвідношення. Ознайомлення з розділом 2 Конституції України;	11 тиждень	
12 тиждень,	Тема 6. Конституційно-	Лекція	Конституційно-правовий інститут громадянства. Поняття	12 тиждень	

2 години	правовий статус людини і громадянина		громадянства і підданства. Підстави набуття громадянства. Підстави припинення громадянства. Ознайомлення зі змістом закону: «Про громадянство України»,		
2 години		Практичне заняття (заняття 1)	Практичні завдання до Теми 6; задачі за вказівками викладача	12 тиждень	5
13 тиждень, 2 години	Тема 6. Конституційно-правовий статус людини і громадянина	Лекція	Правове положення іноземних громадян та осіб без громадянства. Юридичні гарантії прав і свобод людини. Міжнародно-правові акти щодо захисту основних прав і свобод людини. Обов'язки громадянина. Поняття, суть і види правових гарантій конституційних прав і свобод особи в зарубіжних країнах. Роль омбудсманів у захисті прав людини. Ознайомлення зі змістом законів: «Про громадянство України», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»	13 тиждень	
			Представлення самостійної роботи	13 тиждень	20
14 тиждень, 2 години	Тема 6. Конституційно-правовий статус людини і громадянина	Лекція	Ознайомлення зі змістом закону «Про правовий статус внутрішньо переміщених осіб». Ознайомлення зі змістом законів: «Про національні меншини». «Про правовий статус біженців та осіб, що потребують тимчасового чи додаткового захисту».	14 тиждень	
2 години		Практичне заняття (заняття 2)	Практичні завдання до Теми 6; задачі за вказівками викладача	14 тиждень	5
			Модульна контрольна робота (МКР 1)		20
ДРУГИЙ СЕМЕСТР					
Змістовний модуль 2 (40 балів) + СР (10 балів) + МКР 2 (10 балів)					

1 тиждень, 2 години	Тема 7 Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні та зарубіжних країнах	Лекція	Засади конституційного статусу людини та громадянина. Конституційні права, свободи та обов'язки: поняття, юридична природа, гарантії. Класифікація конституційних прав. Види і характеристика особистих, політичних та інших прав людини й громадянина.	15 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 7; задачі за вказівками викладача		2
2 тиждень, 2 години	Тема 7 Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні та зарубіжних країнах	Лекція	Природні права. Позитивні права. Правові підстави обмеження в реалізації конституційних прав і свобод. Державно-правові та міжнародно-правові механізми захисту прав громадянина. Ознайомитись зі змістом законів щодо права на доступ до публічної інформації, свободи пересування та вільного вибору місця проживання, свободи світогляду та віросповідання, статусу релігійних організацій. Ознайомитись зі змістом законів щодо свободи об'єднань, політичних партій, права на мирні зібрання, правового статусу мов в Україні.	16 тиждень	
2 години	Тема 7	Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 7; задачі за вказівками викладача		2
3 тиждень, 2 години	Тема 8. Конституційні форми безпосередньої демократії	Лекція	Демократія та її форми. Принцип народного суверенітету. Співвідношення представницької та безпосередньої демократії. Референдум (плебісцит). Народна ініціатива. Види референдумів. Предмет референдумів у різних країнах. Ознайомитись зі змістом ЗУ «Про Всеукраїнський референдум»	17 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 8; задачі за вказівками викладача		2

4 тиждень, 2 години	Тема 8. Конституційні форми безпосередньої демократії	Лекція	Вибори. Організація і проведення виборів. Принципи виборчого права. Мажоритарна, пропорційна та змішана виборчі системи. Виборчі цензи. Ознайомитись зі змістом Виборчого кодексу України, розділом III Конституції України	18 тиждень	
2 години	Тема 8	Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 8; задачі за вказівками викладача		2
5 тиждень, 2 години	Тема 9. Конституційний статус парламенту. Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні, парламент України	Лекція	Конституційні моделі законодавчої влади. Загальна характеристика представницьких органів. Ознайомлення зі змістом розділу IV Конституції України	19 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 9; задачі за вказівками викладача		2
6 тиждень, 2 години	Тема 9. Конституційний статус парламенту. Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні, парламент України	Лекція	Формування, структура та склад парламенту, функції та повноваження, законодавчий процес, акти парламенту. Ознайомлення з відповідним розділом Регламенту Верховної Ради України	20 тиждень	
2 години	Тема 9	Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 9; задачі за вказівками викладача		2
7 тиждень, 2 години	Тема 10. Організаційна структура парламенту	Лекція	Парламентські фракції, комітети та комісії. Парламентські дебати. Конституційні засади інституту народного захисника (омбудсмена).	21 тиждень	

			Ознайомлення з відповідним розділом Регламенту Верховної Ради України		
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 10; задачі за вказівками викладача		3
8 тиждень, 2 години	Тема 11. Організація роботи парламенту	Лекція	Форми роботи парламенту. Підготовка та розгляд питань, організація ведення пленарних засідань, організація голосування. Ознайомлення з відповідним розділом Регламенту Верховної Ради України	22 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 11; задачі за вказівками викладача		3
9 тиждень, 2 години	Тема 12. Конституційний статус парламентарів	Лекція	Конституційний статус депутатів. Депутатський мандат. Імунітет та індемнітет. Права, обов'язки та відповідальність парламентарів. Ознайомитися зі ст., ст. 78-81 Конституції України,, Законом про внесення змін до ст.80 КУ. Ознайомлення зі змістом закону про статус народного депутата та відповідними нормами Регламенту ВРУ	23 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 12; задачі за вказівками викладача		1,5
10 тиждень 2 години	Тема 12 Конституційний статус парламентарів	Лекція	Ознайомлення з гарантіями діяльності парламентарів, організаційними формами здійснення діяльності та їх відповідальністю	24 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 12; задачі за вказівками викладача		1,5
11 тиждень, 2 години	Тема 13 Конституційний статус глави держави	Лекція	Державна влада як інститут конституційного права. Інститут глави держави та його різновиди. Функції, компетенція та відповідальність глави держави. Взаємовідносини глави держави з парламентом, урядом та іншими державними органами. Розділ V КУ, книга друга Виборчого Кодексу щодо особливостей обрання Президента України	25 тиждень	

2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 13; задачі за вказівками викладача		2
12 тиждень, 2 години	Тема 13. Конституційний статус глави держави	Лекція	Порядок і умови заміщення поста (посади) глави держави в монархіях та республіках. Акти глави держави. Імпічмент. Відповідні норми Регламенту ВРУ, закон про РНБО	26 тиждень	
2 години	Тема 13	Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 13; задачі за вказівками викладача		2
13 тиждень, 2 години	Тема 14. Конституційний статус уряду	Лекція	Система органів виконавчої влади. Формування уряду. Компетенція та акти. Глава уряду, члени уряду та їх статус. Політична відповідальність уряду. Організація виконавчої влади в умовах різних форм державного правління. Допоміжні органи уряду в різних країнах. Розділ VI КУ, Закони про КМУ та місцеві державні адміністрації	27 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 13; задачі за вказівками викладача		3
14 тиждень, 2 години	Тема 15. Територіальний устрій держави	Лекція	Поняття, принципи, види територіального устрою країни. Система та принципи адміністративно-територіального устрою. Особливості автономії в унітарній державі. Розділ IX, X КУ, конституція АРК	28 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 15; задачі за вказівками викладача		2
15 тиждень, 2 години	Тема 16. Конституційні моделі місцевого управління та місцевого самоврядування	Лекція	Поняття та засади місцевого управління. Форми, види, теорії місцевого самоврядування. Система, структура та форми діяльності муніципальних органів. Розділ XI КУ, Закони про місцеве самоврядування, добровільне об'єднання територіальних громад	29 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 15; задачі за вказівками викладача		2

16 тиждень, 2 години	Тема 16. Конституційні моделі місцевого управління та місцевого самоврядування	Лекція	Порівняльний аналіз діяльності органів самоврядування в різних державах світу. Гарантії місцевого самоврядування. Статус депутатів та посадових осіб місцевого самоврядування. Книга третя Виборчого Кодексу, закони про статус депутата місцевих рад, про органи самоорганізації населення	30 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до Теми 16; задачі за вказівками викладача		4
17 тиждень, 2 години	Тема 17. Конституційні моделі конституційного правосуддя	Лекція	Моделі конституційної юстиції. Організація і формування органів конституційного контролю. Розділ XII КУ, закон про конституційний суд України	31 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до теми 17, задачі за вказівками викладача		2
18 тиждень 2 години	Тема 17. Конституційні моделі конституційного правосуддя	Лекція	Функції, повноваження, акти, правові позиції органів конституційної юрисдикції. Регламент роботи КСУ	32 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до теми 17, задачі за вказівками викладача		2
			Представлення самостійної роботи		10
19 тиждень 2 години	Тема 18 Конституційні моделі судової влади	Лекція	Загальне вчення про судову владу. Взаємовідносини судової влади і органів прокуратури в різних країнах. Суд присяжних. Основні принципи організації та діяльності судової влади. Статус суддів. Судова система України. Статус суддів. Конституційний статус Вищої Ради правосуддя.	33 тиждень	
2 години		Практичне заняття	Практичні завдання до теми 18, задачі за вказівками викладача		2

			Комплексна контрольна робота (МКР 2)		10
--	--	--	--------------------------------------	--	----

Конституційне право

Система оцінювання результатів навчальних досягнень:ума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для іспиту	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D	задовільно	
60-66	E		
0-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

Орієнтовні питання до іспиту

1. Конституційне право: поняття, предмет, метод. Місце конституційного права в системі права.
2. Принципи конституційного права.
3. Система конституційного права: поняття та її складові. Інститути та норми конституційного права, особливості їх змісту і структури.
4. Джерела конституційного права України: поняття і види. Система джерел конституційного права.
5. Конституційно-правові відносини: поняття та склад. Об'єкти конституційно-правових відносин. Юридичні факти в конституційно-правових відносинах.
6. Поняття і предмет науки конституційного права. Наука конституційного права: розвиток, питання наступності, сучасний стан. Методологія науки. Задачі науки конституційного права в умовах становлення і розвитку державності.
7. Значення конституційного права як фундаментального курсу для інших правових дисциплін. Задачі і система навчального курсу.
8. Поняття, види та підстави конституційно-правової відповідальності.
9. Конституційно-правові санкції.
10. Теоретичні основи конституції: поняття, сутність, функції. Юридичні властивості конституції.
11. Розробка і прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. Загальна характеристика Конституції України 28 червня 1996 р.: структура і зміст Конституції України.
12. Порядок введення Конституції в дію. Внесення змін і доповнень до Конституції.
13. Реалізація Конституції.
14. Поняття охорони та захисту Конституції.
15. Форми захисту Конституції.

16. Конституційно-правові підстави обмеження реалізації прав людини в умовах воєнного чи надзвичайного стану.
17. Конституційний процес на сучасному етапі.
18. Поняття конституційного ладу, його елементи.
19. Принципи конституційного ладу, їх закріплення в основному законі і розвиток у поточному законодавстві.
20. Конституційні основи державного ладу.
21. Конституційні основи суспільного ладу. Конституційні засади економічної системи, культурної і мовної політики в Україні. Конституційні питання регулювання статусу власності.
22. Державні символи. Поняття та функції державних символів України та їх нормативне закріплення. Види державних символів та порядок використання.
23. Поняття конституційного статусу людини та громадянина. Система конституційних прав і свобод людини. Принципи конституційного статусу людини.
24. Природні права людини та їх закріплення в конституційному законодавстві. Конституційні обмеження в реалізації прав людини. Міжнародні стандарти в галузі прав людини.
25. Громадянство: поняття і законодавче регулювання; принципи громадянства; підстави та порядок набуття; порядок та умови прийняття до громадянства.
26. Підстави та порядок припинення громадянства. Порядок та умови виходу із громадянства.
27. Поняття, категорії іноземців та особливості їх правового статусу: основні права, свободи та обов'язки іноземців та осіб без громадянства; особливості юридичної відповідальності іноземців та осіб без громадянства.
28. Конституційно-правовий статус національних меншин.
29. Поняття та особливості правового статусу біженців та осіб, що потребують тимчасового чи додаткового захисту.
30. Правовий статус внутрішньо переміщених осіб.
31. Загальна характеристика особистих прав людини. Свобода слова та її конституційні гарантії. Поняття та види інформації. Конституційний статус засобів масової інформації. Види ЗМІ. Право на доступ до публічної інформації та особливості його реалізації. Право на особисту недоторканність. Свобода пересування та вільний вибір місця проживання: поняття та умови реалізації. Право на свободу світогляду та віросповідання, форми його реалізації. Конституційний статус релігійних організацій.
32. Загальна характеристика політичних прав громадян.
33. Політичні партії: поняття, порядок легалізації, права, відповідальність.
34. Загальна характеристика конституційного регулювання економічних, соціальних, екологічних прав та прав у сфері культури. Конституційні засади розвитку національно-культурної сфери.
35. Правовий статус мов.

36. Конституційні гарантії захисту і практичного здійснення прав і свобод людини і громадянина.
37. Основні обов'язки людини і громадянина.
38. Поняття і види форм безпосереднього народовладдя.
39. Поняття виборів, їх види і соціальна функція. Виборче право і виборча система: співвідношення понять. Виборче право: поняття, джерела й основні принципи.
40. Види виборчих систем, їх характеристика. Виборчий процес: поняття, конституційно-правове регулювання. Стадії виборчого процесу.
41. Поняття і види референдумів. Предмет референдуму. Порядок ініціювання референдуму громадянами та його призначення (проголошення) компетентними органами влади. Порядок проведення всеукраїнського референдуму. Юридична сила рішень, прийнятих на референдумі.
42. Поняття парламенту. Склад та структура. Функції і повноваження парламенту.
43. Основні форми роботи парламенту.
44. Загальна характеристика законодавчого процесу. Акти парламенту.
45. Повноваження парламенту. Дострокове припинення повноважень парламенту.
46. Конституційний статус омбудсмена.
47. Конституційний статус Рахункової палати.
48. Керівництво парламенту: порядок обрання та повноваження.
49. Формування депутатських фракцій (груп). Погоджувальна рада депутатських фракцій (груп) у Верховній Раді України.
50. Комітети парламенту.
51. Тимчасові спеціальні комісії та тимчасові слідчі комісії у парламенті.
52. Форми роботи парламенту.
53. Підготовка та організація розгляду питань на сесії парламенту.
54. Організація та ведення пленарних засідань парламенту.
55. Обговорення питань на пленарних засіданнях парламенту.
56. Організація голосування на пленарних засіданнях парламенту.
57. Рішення парламенту.
58. Поняття та принципи правового статусу парламентарів. Вимоги до парламентарів. Набуття та припинення ним повноважень.
59. Права та обов'язки парламентарів. Депутатський запит та депутатське звернення. Гарантії діяльності парламентарів. Депутатський індемнітет.
60. Гарантії діяльності парламентарів.
61. Відповідальність парламентарів.
62. Припинення повноважень парламентарів, у тому числі дострокове.
63. Становлення інституту президентства в Україні. Місце і роль президента в системі державних органів.
64. Конституційне регулювання порядку обрання Президента.

65. Функції і повноваження глави держави.
66. Гарантії діяльності Президента. Недоторканність Президента.
67. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента.
68. Конституційний статус Ради національної безпеки і оборони України.
69. Поняття органів виконавчої влади та їх система.
70. Конституційний статус уряду: склад, порядок формування та припинення діяльності уряду.
71. Повноваження і акти, відповідальність уряду.
72. Місцеві органи виконавчої влади.
73. Поняття територіального устрою. Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України. Ознаки унітарної держави.
74. Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи.
75. Порядок утворення адміністративно-територіальних одиниць та зміни їх статусу.
76. Поняття та особливості автономії в унітарній державі.
77. Особливості конституційного статусу Автономної Республіки Крим. Загальна характеристика Конституції АРК. Система органів влади АРК та їх компетенція.
78. Поняття, принципи і функції місцевого самоврядування.
79. Система місцевого самоврядування. Загальна характеристика елементів системи.
80. Організаційно-правові форми здійснення місцевого самоврядування.
81. Матеріально-фінансова основа місцевого самоврядування.
82. Гарантії і правові способи захисту місцевого самоврядування.
83. Конституційне судочинство як форма захисту Конституції.
84. Порядок формування Конституційного Суду і його структура.
85. Функції та повноваження Конституційного Суду.
86. Юрисдикція Конституційного Суду.
87. Статус судді Конституційного Суду.
88. Структура та організація (порядок) діяльності Конституційного Суду.
89. Акти та правові позиції Конституційного Суду.
90. Конституція про основні засади судоустрою. Судова система.
91. Статус суддів.
92. Конституційний статус Вищої Ради правосуддя.

Список рекомендованих джерел

Нормативно-правові акти

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. (редакція від 07 травня 2022 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.
3. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 р. (редакція від 04 квітня 2022 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №13. Ст. 65.
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. (редакція від 18 серпня 2022 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 179.
5. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон України від 16 вересня 2014 року (редакція від 18 грудня 2021 р.) *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 45. ст.2043.
6. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року *Відомості Верховної Ради*. 2020. № 7,8,9. ст.48
7. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. (редакція від 20 травня 2022 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 3. Ст. 17.
8. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. (редакція від 07 серпня 2022 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №14-15, 16-17. Ст.133.
9. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. (редакція від 15 червня 2022 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №13. Ст.222.
10. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. (редакція від 11 квітня 2021 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 276.

Основна література

1. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.
2. Конституційне право України: підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.]; за заг. ред. Т. М. Слінько. Харків:

Право, 2020. 592 с

3. Конституційне право України: Навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти / за загальною редакцією Д.С. Терлецького, М.В. Афанасьєвої, Ю.Д. Батана, Ю.Ю. Бальція, Д.Є. Волкової, А.А., Єзерова І.Ю. Животовської А.Р. Крусян та інш. Одеса, 2020. 242 с.
4. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука; [О. С. Бакумов, Л. Д. Варунц, Т. І. Гудзь та ін.]; передм. М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с
5. Конституційне право України: навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 293 с.
6. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / за ред. В. О. Ріяки. 2-ге вид., доповн. і переробл. К.: Юрінком, 2017. 544 с.
7. Шаповал В. Н. Сравнительное конституционное право / В. Н. Шаповал. К.: Княгиня Ольга, 2019. 413 с.

Допоміжна література

1. Марченко В.В. Формування урядів сучасних зарубіжних країн / В.В. Марченко Збірник наукових праць. Серія Право. Х.: ХНАДУ: 2021. № 2. С. 42-50.
2. Калашников В.М. Організаційно-правові засади місцевого управління і самоврядування в зарубіжних країнах: [монографія] / Калашников В.М.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Д.: Пороги, 2020. 387 с.
3. Малишко М.І. Конституції зарубіжних країн та України (основи конституціоналізму): [навч.-метод. Довідник] / Малишко М.І.; Межрегіональна Академія управління персоналом. 2-ге вид., доп. К.: МАУП, 2020. 111с.
4. Олійник М.П. Деякі аспекти правового статусу привілеїв парламентаріїв у порівняльному конституційному праві / Олійник М.П., Олійник Н.М. *Вісник Технологічного університету Поділля*. 2019. № 6. С. 19-20.
5. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
6. Алексеєнко І.Г. Європейська модель конституційної юстиції (порівняльно-правова ретроспектива) / Алексеєнко І.Г. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2018. 230 с.
7. Федоренко В.Л. Конституційне право України: підруч. / В.Л.Федоренко; М-во юстиції України, Нац. акад. держав. упр. при Президентові України. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.
8. Конституційне право України: посіб. для підготовки до іспитів / Ю. Г. Барабаш, Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин та ін. 3-тє вид., переробл. та допов. Х.: Право, 2016. 346 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://portal.rada.gov.ua> Офіційний веб-портал Верховної Ради України.
2. Офіційний сайт Президента України URL: <http://president.gov.ua>
3. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України URL: <http://kmu.gov.ua>
2. <http://www.ombudsman.gov.ua> Сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
3. <http://president.gov.ua/content/pravadytyny.html> Сайт Уповноваженого Президента України з прав дитини.
4. <http://www.minjust.gov.ua> Сайт Міністерства Юстиції України.
5. <http://www.ccu.gov.ua> Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України.
6. <http://www.scourt.gov.ua> Офіційний веб-портал «Судова влада України».
7. Національна парламентська бібліотека України [Електронний ресурс] URL: <http://nplu.org/>
8. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс] URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Викладач

Завідувач кафедри

Гарант ОП

Керівник спеціальності

Елла ДЕРКАЧ

Ольга ТУРЧЕНКО

Ольга ТУРЧЕНКО

Ольга ТУРЧЕНКО